

Geen andere keus, theosofie en het mens-zijn John Algeo

John Algeo was president van de Theosophical Society in Amerika, International Vice President van de TS Adyar en is emeritus hoogleraar aan de Universiteit van Georgia, V.S.

Hij heeft veel academische onderscheidingen gekregen en kreeg in 2014 de Subba Row Medal uitgereikt voor al zijn werk voor de TS.

Wij mensen zijn als de overlevenden van een schipbreuk, bij elkaar gekropen in een reddingsboot die heen en weer geslingerd wordt op de stormachtige oceaan van het bestaan. Wat zijn onze mogelijkheden?

We kunnen ons eenvoudigweg wanhopig aan elkaar vastklampen zonder hoop op verlossing en met als enig vooruitzicht onvermijdelijk te gronde te gaan. Of we kunnen beginnen samen te werken een plan te verwezenlijken om veilig de kust te bereiken. Onze religies, filosofieën en wetenschappen zijn onze oude plannen om aan de storm van het leven het hoofd te bieden. We hebben ze geërfd van onze culturele voorouders, we hebben ze op eigen houtje bedacht of ontdekt, of we denken dat we ze via een openbaring ontvangen hebben, maar slechts weinige ervan schijnen erg goed te werken.

Een alternatief plan is wat we 'theosofie' noemen. Wat voor soort plan is dat: religieus, filosofisch, of wetenschappelijk? Of is het iets heel anders dan al dat?

Theosofie als religie

De Theosophical Society Adyar (TS) is een religieuze organisatie, met de betekenis van 'religieus' als 'gericht op zaken waar het uiteindelijk om gaat'. Theosofie is echter zeker geen religie in de betekenis van een georganiseerd stelsel van geloofsopvattingen en praktijken die mensen beschouwen als hun 'godsdienst'. Annie Besant was een groot hervormer en misschien wel de grootste vrouwelijke redenaar van de laatste decennia van de negentiende eeuw en de eerste decennia van de twintigste eeuw; zij was tevens de tweede International President van de TS. Annie Besant zei dat theosofie niet van ons vraagt om afstand te doen van onze religies, maar om ze in ons leven in praktijk te brengen. De TS heeft daarom leden die tot vele van de wereldreligies behoren: boeddhisten, christenen, confucianisten, hindoes, joden, moslims, zoroastrianen, enzovoort. Hoewel religieus, is de TS een niet-dogmatische organisatie, die niet van

haar leden vraagt om welk stelsel van geloofsopvattingen dan ook te aanvaarden, of om een bijzondere levensstijl aan te nemen. Haar leden onderschrijven alleen de drie doeleinden van broederschap, het aanmoedigen van studie, en het onderzoeken van het nog onverklaarde. Deze doelstellingen hebben niets te maken met geloof of met bepaalde activiteiten, maar hebben veeleer betrekking op een levenshouding, op een mentale en spirituele oriëntatie die in harmonie is met allerlei leerstellige formuleringen en levenswijzen.

Theosofie stelt dat alle grote religies van de mensheid uitdrukkingen zijn van dezelfde onderliggende behoefte van mensen om tot een begripen te komen van de ultieme werkelijkheid van het bestaan en om ermee in relatie te komen. Iedere religieuze uitdrukking is een culturele en historische uiting van die behoefte die geschikt is voor een bepaalde plaats, tijd en groep mensen. De TS respecteert daarom elk van die uitdrukkingen, maar zoekt naar wat zij allemaal gemeenschappelijk hebben.

Het woord 'religie' komt uit het Latijn en betekent letterlijk 'met elkaar verbinden'. Deze etymologie kun je op twee manieren interpreteren. Enerzijds verbindt een religie haar aanhangers met de groep als geheel – bindt hen samen tot één religieuze groep. Die verbinding dient de belangen van de groep doordat zij die groep versterkt. Zij helpt ook de individuele leden doordat zij hen een gevoel van identiteit verschaft door ergens bij te horen. Zoals de romanschrijfster Ursula Le Guin opmerkte, houdt het aansteken van een kaars ook in dat je een schaduw werpt (to light a candle is to cast a shadow). De schaduwkant van het licht van deze interpretatie van religie is een benadrukking van afgescheidenheid, trots, en een zich afzetten tegen andere religieuze tradities.

Anderzijds is een interpretatie van de etymologie van 'religie' ook het verbinden van alle mensen met hun gemeenschappelijke natuur en bron – met de fysieke, intellectuele, en spirituele oorsprong die zij allen gemeenschappelijk hebben. Het is deze tweede interpretatie waarop de TS de nadruk legt en die zij wil promoten. Dat is de essentie van de drie doeleinden van de TS.

Theosofie als filosofie

De TS is ook een filosofische organisatie, in zoverre dat zij 'zoekt naar een algemeen begrip van waarden en van de werkelijkheid met voornamelijk speculatieve... middelen' om een definitie van 'filosofie' te citeren uit de Merriam-Webster dictionary. Het woord 'speculatief' komt van het Latijnse woord 'specula' of 'uitkijktoren' en betekent in dit verband het kijken naar dingen en proberen ze te verklaren. Dat is wat de International President Radha Burnier altijd deed in haar maandelijkse rubriek *On the Watch-Tower* in het internationale theosofische maandblad *The Theosophist*. Theosofische 'speculatie', of kijken vanaf de uitkijktoren biedt een uitleg over de aard van het universum en van ons mensen die bewoners van het universum zijn. Theosofische filosofie levert een reeks ideeën, van heel algemene tot heel specifieke, maar zij kunnen allemaal samengevat worden onder drie fundamentele koppen:

- de wezenlijke eenheid van al het bestaande,
- de cyclische voortgang van het universum en alles wat zich daarin bevindt
- de doelgerichte evolutie van het leven als een proces van een toename van gevoeligheid, ontvankelijkheid en bewustzijn.

Tot de meer specifieke denkbeelden waaraan veel theosofen vasthouden, maar die geen officiële status hebben in de TS behoren denkbeelden als:

1. Het huidige leven dat ieder van ons leidt is slechts een schakel in een lange serie van incarnaties waardoor we vele culturen en sociale niveaus ervaren, evenals de biologische en sociale rollen van beide seksen, en waardoor we als individuen groeien.
2. De omstandigheden van ieder leven worden bepaald door de keuzen die wij in vorige levens gemaakt hebben, en onze keuzen in dit leven zullen onze levensomstandigheden bepalen, door het principe van karma.
3. Al het leven evolueert naar grotere gevoeligheid van de materie, naar intellectuele ontvankelijkheid en een spiritueel bewustzijn van onze wezenlijke eenheid.
4. Het universum bestaat uit niet-stoffelijke dimensies van het bestaan waarvan we ons slechts indirect bewust zijn als voelen, denken en intuïtief ervaren, en ook uit andere dimensies waarvan wij ons normaal niet bewust zijn.
5. Ieder van ons is verantwoordelijk, door de keuzen die we maken, voor onze eigen identiteit. Hoewel er vergevorderde wezens zijn om ons te leiden, zoals de grote spirituele leiders van de mensheid, bepalen wij uitsluitend zelf onze toekomst.
6. Ieder van ons heeft latente spirituele vermogens, die ontwikkeld zijn in de loop van onze evolutie en die de middelen zijn waardoor wij de waarheid van dingen kunnen waarnemen die onze fysieke zintuigen en ons empirisch denken te boven gaan.
7. Wij komen vooruit in onze evolutie en wij ontwikkelen onze latente vermogens door onszelf te vergeten en in plaats daarvan te werken voor het welzijn van de mensheid als geheel, ja zelfs voor de schepping als geheel, want het leven doordringt elk atoom van materie.

Zulke denkbeelden, hoewel ze velen van ons dierbaar zijn, behoren op zichzelf wezenlijk tot theosofie. In één van haar brieven aan de American Convention schreef mevrouw Blavatsky: *Maar er zijn anderen onder ons die zich intuïtief realiseren dat het herkennen van wat zuivere theosofie is van het allergrootste belang is binnen de vereniging - de filosofie van het rationeel verklaren van dingen en niet de leerstellingen -, in de mate dat dit het lichtbaken kan verschaffen dat nodig is om de mensheid te leiden op haar ware pad (Collected Writings IX- 243)*. Zuivere theosofie behelst niet de leringen of denkbeelden, maar 'de filosofie van het rationeel verklaren van dingen'.

Theosofie als wetenschap

De TS is uiteindelijk een wetenschappelijke organisatie, in die zin dat zij een zoeken stimuleert naar rationele verklaringen die zijn gebaseerd op observatie, en getest in de praktijk. Zoals iedere wetenschap heeft ook theosofie bepaalde axioma's waarvan zij uitgaat. Die axioma's zijn haar fundamentele opvattingen over de eenheid, geordendheid, en doelgerichtheid van het leven. Maar wat theosofie op dat fundament opbouwt is niet een stelsel van geloofsovertuigingen dat gebaseerd is op autoriteit en wat in blind geloof aanvaard wordt. Veeleer zijn haar specifieke leringen empirisch omdat zij door de ervaring bewezen dienen te worden, en als de ervaring bewijst dat bepaalde specifieke opvattingen niet kloppen, dan zouden we bereid moeten zijn om onze opvattingen te herzien.

Meester KH schreef aan A.O. Hume: *De moderne wetenschap is onze beste bondgenoot. Toch is het in het algemeen diezelfde wetenschap die men als stok gebruikt om ons te lijf te gaan* (pagina 71 van *De Mahatma Brieven aan A.P. Sinnett*). Wetenschap is de bondgenoot van theosofie in die zin dat zij zich teweer stelt tegen de menselijke neiging zich te beroepen op autoriteiten en ons aan elkaar vast te klampen in onze reddingsboot op de stormachtige oceaan, terwijl we wachten op de scheepskapitein om ons aanwijzingen te geven.

De moderne wetenschap speelt echter een spel dat is gebaseerd op ietwat andere axioma's dan die waarop theosofie zich baseert. De eenheid van de wetenschap beperkt zich vaak tot de stoffelijke werkelijkheid, en haar ordening sluit over het algemeen doelgerichtheid uit. Theosofie heeft als één van haar axioma's wat KH vervolgens aan Hume uitlegt, namelijk dat *geest en stof één zijn, wel verschillend in toestand maar niet in essentie* en dat geest samen met stof twee uitdrukkingen zijn van het *éne element in de Natuur (de geestelijke of de stoffelijke) waarbuiten er geen Natuur kan zijn, daar het de Natuur zelf is*. Onze axioma's verschillen van die van de materialistische wetenschap, maar onze basismethoden zouden niet mogen verschillen. Een bewijs moet, zowel in de wetenschap als in theosofie, geleverd worden door de praktijk (the proof of the pudding is in the eating).

Wij theosofen zouden aandacht kunnen schenken aan de bevindingen van de wetenschap en ze niet terzijde schuiven als zij in conflict zijn met onze opvattingen (de denkbeelden die wij erop na houden maar die zelf geen axioma's zijn). We zouden ook kunnen erkennen dat ware wetenschap altijd voorlopig is: zij zegt dat de ervaring aantoonde dat het ene denkbeeld juist en dat een ander denkbeeld onjuist zou zijn, maar latere ervaringen kunnen die conclusies altijd veranderen. De meesten van ons zijn niet toegerust om te oordelen of theoretische denkbeelden juist of onjuist zijn, maar we kunnen wel beoordelen hoe denkbeelden in ons leven uitwerken.

Theosofie als ethiek

Theosofische denkbeelden, zowel fundamentele als specifieke, hebben implicaties voor het dagelijks leven. Het in ons leven toepassen van denkbeelden is onze manier om de waarheid ervan te beproeven. Enkele van de implicaties van theosofische denkbeelden, zoals die door individuele leden in de praktijk gebracht worden, volgens hun geweten en al naargelang de omstandigheden van hun leven, zijn:

1. Het praktiseren van geweldloosheid met betrekking tot andere levende wezens, waartoe vegetarisme en het op menselijke wijze behandelen van dieren behoort, evenals een actieve bezorgdheid (en zorg) voor de ecologie van onze planeet.
2. Het studeren om meer over onszelf te leren en over het universum waarin wij bestaan.
3. Het mediteren om in ons wezen de waarheden op te nemen die we geleerd hebben en om in contact te komen met het hoogste en binnenste wezen van ons zijn.
4. Het dienen van anderen op zodanige wijze dat het hen zal helpen om goed te leven en hun eigen wegen tot zelfrealisatie te ontdekken en ook, door het proces van dienstbaarheid aan anderen, onszelf te ontwikkelen tot vollediger en meer authentieke menselijke wezens.
5. Het tonen van begrip voor theorieën en praktijken die anders zijn dan de onze; en zelfs als we geloven dat zulke theorieën en praktijken verkeerd zijn, ze niet toe te schrijven aan opzettelijke perversiteit van de kant van hen die ze omarmen.

In *De Sleutel tot de Theosofie* (pagina 213) schreef Mevrouw Blavatsky: *Plicht is dat wat we aan de mensheid, onze medemensen, burens, familie, verschuldigd zijn en vooral wat wij verschuldigd zijn aan allen die armer en hulpelozer zijn dan wijzelf. Als die schuld in het leven niet wordt betaald, leidt dat in onze volgende incarnatie tot geestelijk onvermogen en moreel bankroet. Theosofie is de kwintessens van plicht.*

Deze 'plicht' is ons dharma (redactie: volgens de *Ganesha*: wet, plicht, religie), het wezen van ons zijn, en wij bestaan juist om dat wezen volledig te realiseren. Ethiek kan gezien worden als de manier waarop wij denkbeelden in ons leven toepassen. De essentie van theosofische ethiek is een overtuiging dat niemand van ons alle antwoorden heeft en dat niemand van ons in zijn eentje persoonlijk welzijn en eeuwig geluk kan bereiken. Als, zoals theosofie stelt, alle leven één is, dan zijn alle levende wezens onontwarbaar met elkaar verbonden. Iedere handeling, ieder gevoel en iedere gedachte van ons heeft invloed op alle andere wezens. We zitten met zijn allen in die reddingsboot op de oceaan van het bestaan. Om de oever te bereiken moeten we echt samenwerken: er is geen andere keus.

Verschenen als *No Other Option: Theosophy and the Human Condition* in: *The Theosophist*, juli 2006

Vertaling: Louis Geertman